

Ankara'da İlk Elektrik Enerjisi - 2. BÖLÜM

TEK'ten Günümüze

...Yapılanmadaki Değişimler

Elektrik Mühendisi *Güzide ERKUŞ*
guzide.erkus@emo.org.tr

TEK'İN BÖLÜNMESİ ve MÜESSESELER

"TEK Sınırlı Sorumlu Elektrik Dağıtım Müesseseleri" (18 adet) 440 Sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakleri Hakkındaki Kanun'un 11. maddesi ve 1312 Sayılı Kanun'un 15/10 fıkrası ile 23. maddelerine göre kurulmuş olup özel hukuk hükümlerine tabi, tüzel kişiliğe haiz, faaliyetlerinde özerkliğe sahip ve Türkiye Elektrik Kurumu'na bağlı kuruluşlardır.

Elektrik dağıtım hizmetlerinin tek elde toplanmasını temin etmek üzere belediye, köy birlik ve tüzel kişiliklerine ait tesislerin TEK'e devrini öngören ve 1312 Sayılı Yasa'da değişiklik yaparak bazı maddeler ekleyen 2705 Sayılı yasanın 11.9.1982 tarihinde yürürlüğe girmesi ile 01.11.1982 tarihinden itibaren yurt genelinde yerleşim birimlerinin şebeke tesis ve işletmeleri, personeli ve taşınır-taşınmaz malları ile birlikte TEK bünyesine alınmaya başlanmış oldu. Bir başka ifadeyle, kuruluş yıllarında elektriğin üretim ve iletim faaliyetlerinden sorumlu olan TEK, 2705 Sayılı Kanunla yurdun ihtiyacı olan enerjinin üretim, iletim, dağıtım ve satışını yapmakla görevlendirilmiş oldu.

O tarihte Ankara, kapsamında Çorum, Kırıkkale, Çankırı illeri de bulunan SS İç Anadolu Elektrik Dağıtım Müessesesi bünyesinde idi.

ANKARA İL ELEKTRİK DAĞITIM MÜESSESESİ

TEK Yönetim Kurulu tarafından belirlenen coğrafi sınırlar içinde ve Kamu İktisadi Kuruluşlarının tabi olduğu mevzuat çerçevesinde kurulan Elektrik Dağıtım Müesseseleri ve bağlı işletme Müdürlükleri yaklaşık 7 yıllık bir faaliyet dönemi sonunda 233 sayılı (18.6.1984/18435 sayılı mükerrer RG) "Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname" çerçevesinde 01.1.1990 tarihinden itibaren bağımsız İl Elektrik Dağıtım Müesseseleri'ne dönüştürülmüştür ve Ticaret Sicili Tescil ve İlanı ile tüzel kişilikler oluşturulmuştur.

Ankara da Ankara İl Elektrik Dağıtım Müessesesi olarak görevini sürdürmüştür. İl Elektrik Dağıtım Müesseseleri, kanunlardaki hükümler dâhilinde elektrik dağıtım hizmetlerini yürütmek, elektriğin satış ve ticaretini yapmak, bu konu ile taşınır-taşınmaz mallar üzerinde tasarrufta bulunmak ve yıllık yatırım programları gereğince yetkisi dâhilindeki şehir ve köylere ait elektrik şebekelerinin tesis, tevsi ve yenileme yatırımlarını yapmakla görevlendirilmişlerdir. Bu şekildeki yapılanmanın esas amacı, Müesseselerin dağıtımını yaptığı enerjinin bedelini mümkün olduğu ölçüde çabuk, ucuz ve kaliteli bir şekilde tahsil etmektir. Ancak çeşitli nedenlerle tahsilat işlemlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlayacak iş gücü kapasitesinin varlığından söz etmek mümkün olamamaktadır.

Bu arada 1986 yılında İller Bankasının Şehir Şebekeleri bölümü de TEK Müesseseler Daire Başkanlığı bünyesine alınmıştır

TEAŞ - TEDAŞ

Yapılan bir dizi düzenlemeden sonra, TEK Elektrik Üretim ve İletim Müessesesi, TEK Yönetim Kurulu'nun 24.12.1984 gün ve 65 sayılı karar ile kurulmuştur.(TEAŞ)

1993 yılında TEK'in yeniden yapılandırılmasına yönelik yasal düzenlemeler başlatılmıştır. 13.9.1993 tarihinde yürürlüğe giren 513 sayılı KHK ile özelleştirilmesine karar verilen kuruluşların, Türk Ticaret Kanunu, sermaye piyasası kanunu ve diğer konulardaki şartlar aranmaksızın anonim ortaklığa dönüşeceği kararı verilmiştir. Dolayısı ile TEK'in Türkiye Elektrik Üretim İletim A.Ş. (TEAŞ) ve Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) ünvanlı iki ayrı İktisadi Devlet Teşekkülü şeklinde teşkilatlanması 15.9.1993 tarih ve 93/4789 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

TEAŞ'a elektrik enerjisi üretimi ve iletimi ile bunlara ilişkin proje ve tesislerin yapımı işletmesi görevleri verilmiştir. TEDAŞ'ın görevi ise kamu

adına elektrik enerjisi dağıtımını ile ilgili faaliyetleri yürütmek, bu faaliyetlerle ilgili tesisleri yapmak ve işletmek, elektriğin üretici kuruluşlardan alışı, abonelere satışı ve ticaretini yapmak veya yaptırmaktır.

TEDAŞ'ın ana statüsününün 4. maddesinde amacı "verimlilik ve karlılık ilkelerine göre elektriğin ticaretini yapmak" olarak belirlenmiş olup "Kamu Hizmeti"nden söz edilmemiştir.

TEİAŞ - EÜAŞ - TETAŞ

TEAŞ Genel Müdürlüğü ise 5.2.2001 tarihi Bakanlar Kurulu kararıyla, elektrik enerjisi iletim faaliyetlerinde bulunmak üzere Türkiye Elektrik İletim A.Ş.(TEİAŞ), mülkiyeti kamuya ait termik ve hidrolik tesislerin işletilmesi, kiralanması ve yeni üretim tesislerinin kurulması faaliyetlerinde bulunmak üzere Elektrik Üretim A.Ş. Genel Müdürlüğü (EÜAŞ) ve elektrik ticaret ve taahhüt faaliyetlerinde bulunmak üzere Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş. (TETAŞ) olarak üçe ayrılmıştır.

TEİAŞ, EÜAŞ, TETAŞ ve TEDAŞ Genel Müdürlükleri Enerji Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın bağlı ancak özerk kuruluşlardır.

BAŞKENT EDAŞ

Yüksek Planlama Kurulu'nun 25.11.1993 tarih ve 93/T-103 sayılı kararı doğrultusunda kurulan 7 Elektrik Dağıtım A.Ş.'ten biri olan ve Ankara-Kırıkkale illerini kapsayan Başkent EDAŞ'nin kuruluş işlemleri TEDAŞ'ın bağlı ortaklığı olarak tamamlanmış ve şirket olarak faaliyete geçmiştir.

YPK'nın 25.07.1994 tarih ve 94/T- 53 sayılı kararı ile de Ana Statüsü kabul edilen Başkent EDAŞ, 03.10.1995 tarihinde 50388 No ile Ticaret Sicilinde tescil edilmiş tüzel kişilik kazanarak faaliyetine başlamıştır. Hizmetlerini 1996 yılından itibaren sürdüren Başkent EDAŞ, 233 sayılı KHK kapsamından çıkarılarak 4046 sayılı kanun kapsamına alınmış ve faaliyetlerin 02.04.2004 tarihinden itibaren devam etmiştir.

ÖZELLEŞTİRMELER

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de enerji sektöründe özelleştirme çalışmaları son hızla devam etmiştir.

Özelleştirme uygulamalarına yönelik ilk hukuki düzenleme 17.3.1984 tarihinde yürürlüğe giren 2983 sayılı yasa ile yapılmış olup, Kamu Kurum ve Kuruluşları için hisse senedi çıkarılması ve işletme hakkı verilmesi hüküm altına alınmıştır.

Ayrıca 19.12.1984 tarihinde yürürlüğe giren 3096 sayılı yasa ile TEK'in elektrik enerjisi sektöründeki tekelciliği kaldırılarak "Özel hukuk hükümlerine tabi sermaye şirketleri statüsüne sahip yerli ve

yabancı şirketlerin elektrik enerjisi üretimi, iletimi, dağıtımını ve ticareti ile ilgili görevlendirilmelerine" imkân tanınmıştır.

03.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3291 sayılı yasanın 13. maddesi ile Kamu İktisadi Teşebbüs'lerinin özelleştirilmesine imkân sağlamış olup "bunların hisse ve ortaklıklarının satılmasına ilişkin işlemler Kamu Ortaklığı İdaresi'nce yapılır" maddesi ile hüküm altına alınmıştır.

3291 sayılı yasayı değiştiren 3974 sayılı yasanın ek 1. maddesi ile kamu kaynaklarının yabancılara devredilmesine imkân verilmiştir.

Ancak Anayasa Mahkemesi'nin 14.12.1994 tarih ve 22141 sayılı RG'de yayımlanan 1994/43 sayılı karar ile Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilmiştir.

Bu arada 27.11.1994 tarihinde Rg'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4046 sayılı Özelleştirme Genel Kanunu; Teşekkülü ilgilendiren ve yukarıda sıralanan 2983, 3096, 3291, 3974 sayılı kanunlara atıfta bulunmadığından ve bu kanunları yürürlükten kaldırmadığından Teşekkülün özelleştirilmesi sadece 3096 sayılı kanuna göre "İşletme Hakkının Devri" şeklinde yapılabilir duruma gelmiştir.

ETKB, bu yasa çerçevesinde 24.11.1996 tarih ve 22827 sayılı RG ilanı ile Teşekküle ait EDM ile bağlı ortaklıkları 29 görev bölgesine ayırmış olup, o tarihte özel sektör tarafından işletilmekte olan 4 görev bölgesi dışında kalan 25 görev bölgesindeki dağıtım tesislerinin mülkiyeti Devlette kalmak kaydıyla işletme haklarının 30 yıl süreyle özel sektöre devredilmesi amacıyla ihaleye çıkmıştır. Teklifler 3.4.1997 tarihinde alınarak değerlendirme çalışmaları ETKB tarafından yürütülmüştür. Bu süreçte çeşitli davalar açılmıştır. Bazıları kazanılmış, bazıları kaybedilmiştir. Her görev bölgesi için yeniden kararlar alınmış ve yürürlüğe konulmuştur.

AKEDA

Ankara Kırıkkale illerini kapsayan AKEDA Ankara, Kırıkkale Elektrik Dağıtım A.Ş.'ye ("BARMER Holding AŞ+ FİBA Holding AŞ+Ankara Sanayi Odası+Kırıkkale Sanayi ve Ticaret Odası" oluşumu) 30 yıl süreyle elektrik dağıtım ve ticareti yapma görevi verilmesi, Bakanlar Kurulu'nun 31.03.1998 tarih ve 98/10863 sayılı kararı olarak 5.4.1998 tarih ve 23308 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Ancak EMO tarafından (Esas No:1998 /3883-Karar No:2004/1802) açılan davayla Bakanlar Kurulu kararı iptal edilmiştir. Böylece AKEDA hayata geçirilememiştir.

(Dağıtım Müesseseleri için ilan edilen 30 yıllık devir bedelleri toplamı 2.625.000.000 \$'dır. Buna karşılık bir yıllık karları 1.048.768.384 \$ olup dolayısıyla 30 yıllık karları 31.463.051.520 \$'dır. Yine ilan edilen 30 yıllık devir bedelinin, 1923'den beri dağıtım

müesseselerine yapılmış olan yatırımları karşılama oranı %8.78, elektrik enerjisi sektörüne yapılan yatırımları karşılama oranı ise sadece %4'dür. Yapılan sözleşme gereği TEDAŞ, işletmeleri devir alacak şirketlere bu güne kadar güvence bedeli olarak topladığı (1.384.672.682 \$) bedeli peşin olarak ödeyecektir. Özet olarak, devir alacak şirketler ilan edilen devir bedelinin yarısını (1.312.500.000 \$) TEDAŞ'a peşin olarak ödeyeceklerdir. Yani devir alan şirketler, ilk etapta TEDAŞ'a peşin olarak ödeyecekleri paradan daha fazlasını güvence bedeli olarak geri almış olacaklardır.)

Yüksek Planlama Kurulunun 17.3.2004 tarih ve 2004/3 sayılı kararıyla TEDAŞ kapsamında 20 ayrı dağıtım bölgesi oluşturulmuştur ve özelleştirme işlemlerine başlanmıştır.

ENERJİ PİYASASI KANUNU ve EPDK

Avrupa Birliği'nin elektrikte iç pazarın oluşmasını öngören direktifi ile 20.02.2001 tarih 4628 sayılı Yasa ile Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu kurulmuş, daha sonra 4646 ve sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu ile de Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu adını almıştır. Rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek bir elektrik enerjisi piyasası oluşturulmuş ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanması için kurulan Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu 19.11.2001 tarihinde görevine başlamıştır.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'nun görevi, Elektrik Piyasası Kanunu ile elektrik enerjisi üretiminde çevresel etkinlik nedeni ile yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını özendirmek amacıyla gerekli tedbirleri almak ve bu konuda teşvik uygulamaları için ilgili kurum ve kuruluşlar nezdinde girişimde bulunmak ve ayrıca piyasada bulunan piyasa katılımcılarının arasındaki ilişkileri ve faaliyetleri denetlemek, tarifeleri onaylamak ve lisans vermektir.

ENERJİSA ELEKTRİK DAĞITIM A.Ş.

09.01.2007 tarihli gazeteler, Başbakan'ın "şimdi özelleştirme yaparsak bunlar zam yapar" ve ETK Bakanı'nın da "elektrik dağıtım özelleştirmeleri

seçim sonrasında kaldı" ifadelerine yer vermişlerdi. Dolayısıyla 22.07.2007 tarihinde yapılan genel seçimlerden sonra özelleştirme çalışmalarına hızla başlandı. Başkent EDAŞ'nin özelleştirme ihalesi 2008 Mayıs ayında gerçekleştirildi.

Ankara, Kırıkkale, Çankırı, Karabük, Zonguldak, Kastamonu ve Bartın illerini kapsayan bölge, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 19.9.2008 tarihli kararı ile, Başkent EDAŞ'nin 1.225.000.000 \$ bedelle (Sabancı Holding-Verbund ortaklığı) Enerjisa EDAŞ'ye devri onaylanmıştır. Sabancı Holding tarafından yapılan açıklamada 1.225.000.000 \$ bedelin yarısı peşin, diğer yarısı da 2010 ve 2022 yıllarında iki taksit halinde ödeneceği bildirilmiştir.

ELEKTRİK ENERJİSİ YAPISI GEREĞİ MERKEZİ PLANLAMAYI ZORUNLU KILMAKTADIR

- Elektrik enerjisi temel bir maldır ve kamu hizmeti niteliği unutulmamalıdır.
- Üretildiği anda tüketilmek zorundadır.
- Bu yüzden üretim, iletim ve dağıtım süreçleri etkin bir merkezi planlamayı zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla üretim, iletim ve dağıtımın işletmesi tek bir kuruluşta toplanmalı ve bu kuruluş tekel olmalıdır.
- Kurumlar arasındaki yetki karmaşası, yetersiz ilişkiler vs üretim, iletim ve dağıtım tesisleri arasındaki olmazsa olmaz eşgüdümü ortadan kaldırmıştır.
- Merkezi yönetim ile yeni üretim merkezlerine yönelik yatırımları planlamak, yeni iletim hatlarının kurulmasını ön görmek ve maliyetlerin düşürülmesi için gerekli teknolojik yeniliklerin yapılmasını hedeflemek gerekir.
- Büyümenin getirdiği ek yatırımların yanı sıra yıpranmaya karşı yenileme ve yeni teknolojilerin uygun alt yapılarının geliştirilmesi ancak merkezi planlama ile olanaklıdır.
- Birincil kaynakların araştırılması, bunlara uygun yatırımların yapılması ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi amacıyla aslında var olan kamu kurum ve kuruluşlarının etkin olarak çalışır hale getirilmesi gerekmektedir.
- Enerji sorununda köklü çözümlere ancak, sanayi planlaması ve doğal kaynak kullanımında toplumsal yarar ilkesinin temel alındığı bir yapı içinde ulaşılabilecektir.

KAYNAKLAR:

- EGO 1923 -1973 (50.Yıl Özel Yayını)
- Türkiye'de Elektrik Enerjisi ve Ayrıcalıklı Şirketler Sorunu (TMMOB EMO Yayın No:20 -1976)
- Türkiye'de Elektrik Enerjisi Politikaları ve Sanayileşme (TMMOB EMO -1981)
- Elektrik Dağıtım İşletmelerinin İşletme Haklarının 30 Yılığına Devredilmesine İlişkin Rapor (TMMOB EMO -1997)
- Bir Devlin Şanlı Tarihi ve Sonu (Abidin Lutfi Demir -1998)
- Türkiye Enerji Raporu (DEKTMK-2002)
- Elektrik'in Hikâyesi (M.Celalettin Üstün -2005)
- Elektrik Dağıtım Şirketlerinin Özelleştirilmesi (öncesi ve sonrası yükümlülükleri) (Av. Aykut Başçıl -2008)